

УДК 330.342.146(477)

Л.Г. БОГУШ,

канд. екон. наук, старш. наук. співроб.,
пров. наук. співроб. Інституту демографії та соціальних
досліджень ім. М.В. Птухи НАН України
E-mail: bogush_lg@ukr.net

ВІДТВОРЕННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: УМОВИ, КРИТЕРІЇ, ПРІОРИТЕТИ*

Досліджено зміст і роль соціогуманітарного потенціалу в забезпеченні прогресу країн, що господарюють на засадах індустріалізованого матеріального і нематеріального виробництва, з послідовно зростаючою часткою сфери послуг; визначено критерії та пріоритети підвищення ефективності відтворення цього потенціалу і реалізації в Україні з метою зміцнення ресурсної бази і стимулів позитивних соціально-економічних зрушень.

Ключові слова: соціогуманітарний потенціал; соціогуманітарний простір; якість життєдіяльності; державні соціальні гарантії і стандарти; соціальні пріоритети.

Постановка проблеми. Соціогуманітарний потенціал, соціальний капітал та його власне людська складова відіграють дедалі помітнішу роль в економічному розвитку спільнот і держав, що господарюють на засадах індустріалізованого матеріального і нематеріального виробництва, з послідовно зростаючою у ВВП часткою сфери послуг. Зважаючи на це, управління аспектами суспільно-економічного життя, що пов'язані із якістю людських ресурсів, забезпеченням прийнятної рівня життя та соціальної солідарності, є вагомим складовою державної політики і стратегій суспільно-економічного розвитку. Теоретико-методологічну основу таких заходів має скласти досі не конкретизована категорія соціогуманітарного потенціалу, що є узагальнюючою в контексті визначення відповідних умов і ресурсів суспільно-економічного розвитку, а також інституційних засад і перспектив їх відтворення та капіталізації.

Актуальність теми. Поточний період життєдіяльності України перебуває під потужним впливом глобальної фінансово-економічної нестабільності та характеризується низкою негативів, пов'язаних із недостатньою автономізацією її господарства, стихійністю процесів ствердження ринкової економіки (в тому числі в ланках соціального призначення) та масштабами «тіньового» сектору. Ці процеси розгортаються на фоні слабкості механізмів забезпечення соціальної орієнтації економіки

* Стаття опублікована в авторській редакції.

та соціальної відповідальності підприємництва, фрагментарності й непослідовності реалізації заходів з підвищення рівня життя населення, коригування загроз людському, інтелектуальному та професійному потенціалу суспільства.

Відтак дослідження методологічних і практичних проблем ефективного формування і використання соціогуманітарного потенціалу за обґрунтованими критеріями і пріоритетами є гостро актуальним у контексті удосконалення державних стратегій і програм оптимізації пропорцій, підвищення темпів та усталення перспектив суспільно-економічного розвитку України. Ця проблематика охоплює управління та опосередковане коригування процесів забезпечення: якісного середовища життєдіяльності та задоволення загальносуспільних, суспільно необхідних і приватних потреб; прийняттого в контексті конкурентоспроможності та соціальної зрілості рівня освіти і кваліфікації, культури і громадянської свідомості; умов продуктивної реалізації психофізичних, інтелектуальних та соціально-психологічних якостей працівника і сукупної робочої сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Грунтовне висвітлення процесу формування і використання соціогуманітарного компоненту економічного потенціалу країн з перехідною економікою (зокрема, в межах поточного і стратегічного управління діяльністю із соціального забезпечення населення, а також капіталізації відповідних ресурсів на мікро-, мезо-, макрорівнях організації суспільства і господарства) отримали в працях В. Гейця, С. Глазьева, О. Гордей, Н. Гражевської, А. Ельянова, І. Зятковського, Ю. Князева, В. Кулікова, Е. Лібанової, І. Луніної, А. Мартинова, О. Новікової, Д. Полозенка, В. Попової, Н. Римашевської, І. Радіонової, В. Роїка, С. Слухая, Н. Тарнавської, А. Швецова, С. Шишкіна та ін. Ці фахівці довели прямий зв'язок між:

- розвитком системи соціального забезпечення (поряд із поширенням теорій та ідей держави добробуту, соціальної держави, соціально орієнтованої ринкової економіки з властивими їм характеристиками якості життя, громадянської свідомості, соціальної захищеності) та необхідністю широкої легітимізації реалізованих моделей суспільно-економічного розвитку, заснованих на масовій індустрії високих технологій [1, с. 7–9, 12];
- спектром благ, віднесених до суспільно необхідних, та соціальними гарантіями й унормованими стандартами їх реалізації, з одного боку, напрямами діяльності держави щодо забезпечення й усталення інституціонально-правового фундаменту господарювання, компенсації недоліків вільного ринку, з іншого [1, с. 7–9, 12];
- результативністю компенсації неефективності ринку в сфері виробництва суспільно необхідних благ та функціонуванням бюджетного сектору, в поєднанні з перманентною оптимізацією (в контексті поточних цілей країни) його співвідношення в економіці зазначених благ з приватним сектором [2, с. 14];
- ефективністю траєкторії трансформації макросоціальної системи та вихідним складом домінуючих соціальних суб'єктів з властивими їм ролями, що визначає особливості розвитку суспільних інститутів, а також технологічним забезпеченням останніх [3, с. 47, 53];
- загальносуспільною цінністю й ефективністю результатів функціонування економіки і прогресу та кількісно-якісними характеристиками гуманітарного (людського) розвитку, що засвідчують ступінь позитивності їх впливу на добробут пересічного індивіда та населення в цілому [4, с. 11; 5];

- загрозливим у контексті перспектив сталого суспільно-економічного розвитку майновим розшаруванням населення України та подальшим погіршенням медико-демографічної ситуації, а також негативною динамікою індикаторів позицій нашої держави в світовій економіці (щодо інтелектуальних активів, рівнів розвитку к-суспільства та глобальної конкурентоспроможності, оцінок екологічної ситуації та сфери охорони і відтворення здоров'я) [6, с. 28];
- нестабільністю, недостатньою диверсифікованістю, завищеною ресурсоемісністю та орієнтацією на експорт сировини і напівфабрикатів економіки України та несформованістю в її суспільстві замкненого ланцюга інноваційної модернізації. Механізм останнього забезпечує причинно-наслідковий зв'язок, коли певний рівень життєдіяльності, інноваційної культури та освіти населення, а також функціонування безперервної системи освіти та підвищення кваліфікації, в поєднанні зі збалансованим розвитком фундаментальної і прикладної науки, є водночас результатом і чинником впровадження та вдосконалення адміністративних, фіскальних, корпоративних механізмів стимулювання роботодавців і самозайнятих до інноваційного розвитку виробництва, нарощування попиту на технологічні, управлінські й маркетингові нововведення у відповідь на потребу підтримання конкурентоспроможності [6, с. 28; 7, с. 57, 59; 8, с. 6; 9, с. 4–5].

Тематичні праці розглядають закономірності, особливості, загрози відтворення і використання широкого спектра складових соціогуманітарного потенціалу країн з перехідною економікою, але не містять конкретних трактовок відповідної суспільно-економічної категорії. Визначення змісту, структури та зв'язків між компонентами соціогуманітарного потенціалу (як узагальнюючого щодо продуктивних характеристик людської спільноти і соціальних інститутів, створених задля забезпечення її життєдіяльності, формування та реалізації сукупних й індивідуальних трудових та інтелектуальних якостей), а також концептуальних засад його відтворення і використання сприятиме систематизації усіх сфер державної політики та підвищенню ефективності програмних заходів.

Мета і завдання статті. Отже, подальшого дослідження потребують умови, критерії і пріоритети підвищення ефективності та збалансованості відтворення і вдосконалення систематизованої сукупності соціогуманітарних ресурсів України, покликані зміцнити потенціал і стимули позитивних суспільно-економічних зрушень. З цією метою необхідно:

- визначити зміст і структуру соціогуманітарного потенціалу суспільства;
- запропонувати методологію дослідження середовища його формування і використання, виявити найзагальніші етапи і закономірності розвитку останнього;
- розробити критерії та пріоритети усталення діяльності з відтворення, залучення в суспільне виробництво та вдосконалення соціогуманітарного потенціалу України, а також провідні принципи та орієнтири їх реалізації в умовах недостатньої автономізації та інноваційної модернізації вітчизняної економіки, численних медико-демографічних, трудових, міграційних та екологічних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження і отриманих результатів. Соціогуманітарний потенціал суспільства доцільно розглядати як сукупність відтворювальних і продуктивних характеристик людських спільнот різного функціонального і тери-

торіального статусу, а також особливостей організації і результатів функціонування спектра соціальних інститутів, задіяних у задоволенні загальносуспільних, суспільно необхідних і приватних потреб населення, формуванні, реалізації і вдосконаленні трудових, культурно-духовних та інтелектуальних якостей суб'єктів суспільного відтворення. Найбільш агреговано в ньому виокремлюються складові:

базові, представлені:

- потенціалом природного відтворення та здоров'я індивіда, територіальних спільнот різного рангу, населення країни в цілому;
- трудовим потенціалом працівника та сукупної робочої сили, що включає енергетичний потенціал, або здатність до праці, яка поєднує психофізичні (фізичне, психічне здоров'я) й інтелектуальні якості (когнітивні та творчі), а також соціально-психологічний потенціал, що визначається комунікативним і культурним рівнем та соціальною активністю (моральним рівнем, потребою в досягненні) [10, с. 12];

похідні, представлені:

- сукупністю потенційно взаємодіючих соціальних інститутів, створених суб'єктами соціуму з метою задоволення його потреб у загальносуспільних, суспільно необхідних і приватних благах індивідуального та колективного призначення в межах діяльності із гарантування та реалізації законодавчо закріплених прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;
- потенціалом сукупності соціальних статусів, різнорівневих мереж формальних і неформальних міжособистісних, професійних, суспільних зв'язків, а також позитивних соціальних взаємодій, генерованих загальносуспільними, груповими та індивідуальними цінностями й нормами життєдіяльності, відносин і взаємодій;
- культурно-духовним та освітньо-інноваційним потенціалом – відповідними нематеріальними та уречевленими результатами реалізації трудового потенціалу, що функціонують незалежно від їх творця: 1) увійшовши до систем культури і релігії, а також культурно-духовної (в тому числі образно-символічної) спадщини локальних і регіональних територіальних спільнот, населення країни, людства в цілому; 2) отримавши оформлення у вигляді різноманітної документації за результатами досліджень і розробок у всіх сферах знань, фахових, науково-популярних та художніх праць, усних, друкованих та електронних інформаційних джерел і баз даних; 3) підпадаючи під авторське та суміжні права, засвідчені патентами, ліцензіями і т. п. документацією в сфері охорони інтелектуальної власності; 4) створюючи різні аспекти (зокрема, професійні) іміджу та репутації індивіда, територіальних, а також низки функціональних спільнот (сім'ї, трудового колективу, суб'єкта господарювання, громадської організації тощо).

Середовищем відтворення людських ресурсів, формування і вдосконалення трудового, культурно-духовного та інноваційного потенціалів людини (як рушійної сили і фактора суспільного виробництва, чий розвиток нині визнається найважливішим засобом економічного прогресу і, водночас, його кінцевою метою) є соціогуманітарний простір, середовищем використання та самореалізації трудового потенціалу економічно активної особи – простір економічний. Ці взаємодоповнювані та вза-

ємодіючі виміри територіальної організації соціуму створюються і функціонують у межах адміністративно-територіального поділу певного регіону (країни, її частин, інтегрованого наддержавного утворення), зумовлюючи структуру, параметри, значущі характеристики один одного.

Простір суспільних та людських (колективних і міжособистісних) відносин та зв'язків, або соціогуманітарний, є локалізованою в адміністративно-територіальному поділі сукупністю (системою) іманентних біосоціальної природи людини і людської популяції відносин у межах основних суспільних інститутів – сім'ї, територіальних і громадських спільнот, економіки, держави (тобто між індивідами, їх групами та об'єднаннями за статусними ознаками і місцем проживання, суб'єктами господарювання та їх об'єднаннями, інститутами нормування, управління та контролю в усіх сферах життєдіяльності) з приводу розподілу і споживання створених у суспільному виробництві благ (матеріальних і нематеріальних, здатних задовольняти потреби людини), відтворення, вдосконалення і залучення продуктивних сил індивіда в економічну діяльність (насамперед її мотивації і винагороди, зовнішньої і зокрема соціальної ефективності). Ці відносини мають на меті формування та підтримання бажаних (тобто визнаних доцільними та раціональними з огляду на наявні природні, матеріальні, людські ресурси і відтворювальні умови) соціальної ієрархії, рівня і якості життя та просторової організації середовища життєдіяльності суспільства, а також рівня узгодженості інтересів національностей і конфесій у регіональному, загально- і наддержавному масштабах [11].

Функціонально соціогуманітарний простір представлений сегментами:

- соціально-територіальних спільнот населення (суспільними інститутами родини, релігії і громади, соціальною ієрархією, соціальними статусами і типами);
- ринку праці (насамперед у частині механізму формування і збалансування її пропозиції та відповідного попиту);
- системи формування і коригування суспільного світогляду, моралі та етики, відтворення і вдосконалення інтелектуального, професійно-кваліфікаційного та інноваційного потенціалу робочої сили (насамперед у складі ланок освіти, науки і наукового обслуговування, культури та мистецтв, а також «мереж знань», поряд із зазначеними ланками представлених інформаційною інфраструктурою і, зокрема, електронними інформаційно-комунікаційними мережами);
- економічної діяльності з організації середовища життя і споживання людини в межах матеріального виробництва і соціальної сфери;
- споживчого ринку;
- системи соціального забезпечення і захисту, а також діяльності з підтримання відповідних напрямів національної безпеки;
- соціальних комунікацій (їх система охоплює суспільні та громадянські норми і правила, способи і методи кооперації, механізми розв'язання конфліктів, рівень довіри між індивідами, соціальними групами, верствами і прошарками, а також суб'єктами господарювання).

В історичному розвитку соціогуманітарний простір компактного проживання і господарювання певної людської популяції проходить низку етапів – від сукупності ієрархічних гуманітарних стосунків у родинній та культурно-релігійній спільноті до системи суспільних відносин із залучення у виробництво, відтворення, вдосконалення

та забезпечення повноцінної реалізації продуктивних сил особи. Засади вказаних процесів формують певна організація розподілу і споживання благ, здатних задовольняти її потреби, а також практика усвідомлення і приєднання до етно-культурно-релігійної та громадсько-політичної спадщини і традицій. Це передбачає поглиблення зв'язків між суспільними інститутами, усталення механізмів і тенденцій їх взаємодії, комплексування відповідної інфраструктури за функціональною і територіальною ознаками, або, іншими словами, створення збалансованої системи загальносуспільних, колективних та міжособистісних відносин і зв'язків, які визначають та супроводжують всі сфери життєдіяльності людини. Вектори розвитку соціогуманітарного простору найяскравіше відображаються в узагальнених характеристиках рівня задоволеності життям, демографічних й етно-національних процесів.

Згідно із поширеною трактовкою гуманітарного (людського) розвитку, це модель суспільного розвитку, зорієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації інтелектуальних, культурних і творчих можливостей суб'єктів суспільного відтворення. Відтак позитивний світовий досвід становлення ефективної економіки суспільних благ засвідчує доцільність розбудови її на змішаних державно-приватних засадах із:

- конкретизацією кількісно-якісних параметрів соціальних гарантій і стандартів (мінімальних та раціональних), розроблених на базі характеристик соціального прожиткового мінімуму;
- вагомою участю держави в фінансуванні освіти, в тому числі вищої, охорони здоров'я, соціального забезпечення, насамперед адресної соціальної допомоги сім'ям з дітьми (результат, очікуваний згідно із практикою країн, які характеризуються більшою економічною сталістю, водночас традиційно посідаючи провідні місця в рейтингах рівня і якості життя, — зміцнення сукупності аспектів конкурентоспроможності на міжнародних ринках) [2, с. 14];
- урізноманітненні джерел фінансування індивідуальних суспільно необхідних і приватних потреб через механізми загальнообов'язкового та добровільного страхування, кредитування фізичних осіб (у тому числі пільгового);
- розвитком державно-приватного партнерства (результат — встановлення обґрунтованої вартості безоплатних і платних суспільно необхідних послуг за рахунок розвитку їх прозорого ринку за участю суб'єктів господарювання різних форм власності, передачі через тендерні процедури частини функцій з обслуговування основної діяльності об'єктів соціально-культурного призначення, а також низки відповідних профільних функцій приватним підприємствам, у тому числі некомерційним; підвищення інвестиційної привабливості та темпів розвитку інфраструктури з надання загальносуспільних благ у сферах будівництва, модернізації, обслуговування дорожніх та інженерних мереж, транспорту, зв'язку на засадах концесії, спільної діяльності та інших типів договорів).

Україна як соціальна держава (згідно зі ст. 1 Конституції) декларує розбудову соціально орієнтованої ринкової економіки, існуючи в умовах прискорення процесів глобалізації сфер господарювання, побуту, масової культури (в тому числі їх організаційно-економічних і техніко-технологічних засад), а також спектра загроз національній безпеці, пов'язаних з недостатньою автономізацією та низькими темпами інноваційної модернізації національного господарства, численними проблемами медико-демографічної, трудоворесурсної, міграційної та екологічної ситуації. Головним

критерієм змістового (кількісно-якісного) визначення гуманітарних пріоритетів у цих реаліях є визнана широкою міжнародною спільнотою людиноцентрична система цінностей, втілена у концепціях і теоріях людського розвитку, держави добробуту, громадянського суспільства, сталого розвитку.

Отже, до провідних критеріїв усталення діяльності з відтворення, реалізації та вдосконалення соціогуманітарного потенціалу України слід віднести:

- рівень реалізації нормативно-правових гарантій і стандартів у сфері соціального забезпечення населення; спрямованість на послідовне підвищення рівня життя та задоволення потреб, а також узгодження інтересів усього спектра соціальних груп, у тому числі на основі солідарних механізмів організації доступу до життєво і суспільно необхідних благ;
- ефективність механізмів збалансування попиту і пропозиції на ринку праці в сегментах їх формування і реалізації (сукупності суспільних поглядів щодо освітньо-професійних орієнтирів, продуктивної зайнятості та кар'єри; національній системі освіти, професійної підготовки та підвищення кваліфікації; інституціях, що здійснюють методичний супровід та визначення державного замовлення на підготовку фахівців і кваліфікованих робітників; державній службі зайнятості; інститутах трипартизму й державно-приватного партнерства); досягнення належної комплексності в організації ергономічного середовища життєдіяльності;
- забезпечення максимально можливої тривалості здорового, економічно та суспільно активного життя населення обох статей, а також рівня виношування вагітності й виживання дітей першого року життя, в тому числі на засадах реалізації серед осіб усіх вікових категорій заходів послідовної профілактики соціально небезпечної та інфекційної захворюваності, невиробничого і виробничого травматизму, інших негативних наслідків дії зовнішніх причин;
- оптимізацію ресурсоємності, обсягів і структури джерел фінансування, поліпшення інвестиційної привабливості ланок соціального призначення, що надають загальносуспільні, суспільно необхідні та приватні послуги;
- ефективність механізмів етичного коригування відносин у системах «економіка – соціум» та «суспільство – природа», передусім в аспектах ресурсовитратності способу життя, якості середовища життєдіяльності, медико-демографічної безпеки країни і регіональних громад;
- рівень поширеності в масах основ неруйнівної (здоров'язберігаючої, соціально толерантної) поведінки та безпечної життєдіяльності в поєднанні з потребою в освіті впродовж життя; ефективність та легітимність формальних і неформальних інститутів коригування державної соціально-економічної стратегії і політики, а також профілактики асоціальних проявів.

Базовою серед супідрядних підсистем пріоритетів усталення розвитку та підвищення ефективності використання соціогуманітарного потенціалу України є діяльність щодо: виконання державних гарантій і стандартів соціального забезпечення населення; розвитку сфери його продуктивної зайнятості та реалізації інноваційного потенціалу в програмах і заходах з підвищення конкурентоспроможності та модернізації національної економіки; розгортання конструктивного діалогу «суспільство – влада – політичні еліти і представники роботодавців» у межах інститутів громадянського суспільства; убезпечення середовища життєдіяльності.

Систему державних гарантій соціального забезпечення населення та інфраструктурного облаштування поселенської мережі має остаточно обґрунтувати Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів, процес розробки та набуття яким статусу ДСТУ, розпочатий на виконання Закону від 5.10.2000 р. № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», зтягнувся (почасти через гострий брак фінансування та зорієнтованість на скорочення соціальних статей бюджетних видатків). Державний класифікатор повинен стати основою для кількісно-якісної конкретизації встановлених Конституцією та іншими нормативно-правовими актами державних гарантій соціального захисту населення, визначення та дотримання належного рівня їх бюджетного і програмного фінансування, оптимізації механізмів наповнення та індексації відповідних статей видатків у бюджетах різних рівнів (зокрема, місцевих), а також цільового використання зазначених коштів з метою підтримання гарантованого державою рівня і якості життя населення незалежно від місцевості проживання й розміру поселення. Доопрацювання наявного варіанта Державного класифікатора (затвердженого ще наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17.06.2002 р.) вимагає: подальшого його узгодження з чинною нормативно-правовою базою стандартизації процесів соціального розвитку і надання суспільно необхідних послуг, насамперед у частині унормування їх матеріально-технічного забезпечення; опрацювання технологій надання і вартісної оцінки гарантованих послуг за необхідності стандартизації великої кількості компонентів і чинників, що визначають та характеризують процес обслуговування; диференціації соціальних нормативів за соціально-демографічними ознаками і територіальними коефіцієнтами, зумовленими відмінностями регіонів і систем розселення за попитом та ступенем задоволення суспільно необхідних потреб.

Оптимізації процесів розвитку держав з перехідною економікою сприяє часова градація заходів з реалізації стандартизованих соціальних гарантій на основі чинних на певному етапі орієнтирів. Досягнення останніх контролюється і коригується моніторингом відповідної системи індикаторів – вимірювачів рівня і якості життя, територіальних і міжрегіональних відмінностей, раннього попередження несприятливих соціально-економічних тенденцій [12].

Серед загальних принципів реалізації соціальних пріоритетів слід відмітити:

- їх комплексність як сутнісно інтегрованої цілісності, невзаємозамінність елементів якої підвищує результативність планування і витрачання ресурсів, забезпечуючи множинні потенційовані ефекти від активних програм використання й удосконалення продуктивного соціогуманітарного потенціалу в поєднанні з діяльністю в сфері соціального захисту населення;
- унормування і стандартизацію державних соціальних гарантій, що окреслюють зміст суспільного договору та конституційної згоди, визначають умови і стимули соціальної солідарності, забезпечуючи єдиний підхід до розробки і реалізації відповідних сегментів державної політики, цільових заходів і програм;
- збалансованість визначення та пропорційність виконання пріоритетів у конкретно-історичних умовах (такий підхід є запорукою послідовності й ефективності державної політики зі створення сприятливих умов життєдіяльності, багатогранного розвитку і реалізації продуктивного потенціалу населення, вдосконалення загальних умов суспільного відтворення, пов'язаних з функціонуванням ланок соціальної сфери та результатами капіталізації професій-

но-кваліфікаційного, інноваційного, рентогенеруючого, комунікативного потенціалу людських ресурсів);

- диференційований підхід до регулювання процесів суспільно-економічного розвитку з урахуванням соціально-демографічної, господарської та екологічної специфіки адміністративно-територіальних утворень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Послідовна глобалізація організаційно-економічних механізмів суспільного виробництва та спрямованість на наукоємну модернізацію його техніко-технологічної бази і структури виступають умовами забезпечення конкурентоспроможності економіки на міжнародній арені. Це актуалізує пріоритет та конкретизує вимоги до визначення провідних напрямів поліпшення якості відтворення і використання соціогуманітарного потенціалу України. Потреби національної безпеки, водночас, посилюють значущість збереження його соціокультурної ідентичності як запоруки консолідації суспільства і територіальних громад, поживлення різноманітних аспектів інноваційної активності сегментів і суб'єктів соціогуманітарного та економічного просторів, пом'якшення і запобігання депопуляції та від'їзду за кордон робочої сили.

Результати дослідження засвідчили, що відтворення та реалізація соціогуманітарного потенціалу (як сукупності продуктивних характеристик людської спільноти та соціальних інститутів, створених з метою забезпечення її життєдіяльності, формування і реалізації трудових, культурно-духовних та інтелектуальних якостей суб'єктів соціуму) відбувається у межах взаємодіючих економічного та соціогуманітарного просторів. Матеріальним підґрунтям становлення і функціонування соціогуманітарного простору слугують суспільні інститути, об'єкти, їх різноцільові інфраструктурні мережі та системи, які з метою задоволення матеріальних і нематеріальних потреб, обміну продуктами господарювання і спілкування, накопичення, обміну та реалізації знань і досвіду, популяризації творчості й вірувань створюються особами, колективами, територіальними громадами, іншими спільнотами компактного проживання і ведення господарської та культурно-релігійної діяльності. Функціональні сегменти соціогуманітарного простору формують його територіальну структуру і відповідні особливості відтворення соціогуманітарного потенціалу. Ці сегменти істотно впливають на організацію, спеціалізацію та можливості диверсифікації регіональних економік, визначаючи потреби і пріоритети розвитку інфраструктурних мереж матеріально-побутового й соціально-культурного забезпечення.

Значну актуальність у контексті подальшої розробки методології та практичних засад підвищення ефективності відтворення і використання соціогуманітарного потенціалу України мають дослідження щодо:

- вдосконалення нормативно-правових, економічних, адміністративних засад інтегрування та забезпечення позитивних векторів розвитку національного соціогуманітарного простору в напрямі збалансування інтересів та взаємодій соціальних груп, національностей і конфесій, відносин суспільства та особистості, що проявляються через умови формування, розвитку і реалізації цілей зазначених суб'єктів, суспільний та індивідуальний рівні добробуту [13], здоров'я, довіри і злагоди, форми і механізми соціальної солідарності;
- реалізації програм і заходів за пріоритетними напрямами соціального розвитку держави з перехідною економікою, зорієнтованою на стабілізацію суспільно-економічної ситуації, ствердження практики соціально відповідального ринкового господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Эльянов А.* Государство и развитие / А.Я. Эльянов // *Мировая экономика и международные отношения.* – 2003. – № 1. – С. 3–14.
2. *Зятковський І.В.* Фінансове забезпечення бюджетних установ в умовах реорганізації сфери виробництва суспільних благ / І.В. Зятковський // *Фінанси України.* – 2006. – № 1. – С. 13–23.
3. *Мартынов А.* Как оценить итоги трансформации социального макроса? / А. Мартынов // *Общество и экономика.* – 2009. – № 2. – С. 42–58.
4. *Лібанова Е.М.* Ринок праці та соціальний захист / Е.М. Лібанова, О.М. Палій. – К.: Основи, 2004. – 491 с.
5. *Мехедова Т.М.* Людський капітал: концепція, напрямки розвитку [Електронний ресурс] / Т.М. Мехедова // Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=11380
6. *Радіонова І.* Економічне зростання з участю людського капіталу / І. Радіонова // *Економіка України.* – 2009. – № 1. – С. 19–30.
7. *Гражевська Н.* Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // *Економіка України.* – 2008. – № 9. – С. 54–63.
8. *Попова В.* Конкурентоспроможність економіки України: джерела формування та соціальні наслідки / В. Попова // *Економіка України.* – 2008. – № 8. – С. 4–13.
9. *Тарнавська Н.* Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях / Н. Тарнавська // *Економіка України.* – 2008. – № 2. – С. 4–16.
10. *Римашевская Н.М.* Формирование качества трудовых ресурсов России / Н.М. Римашевская // *Народонаселение.* – 2003. – № 2. – С. 6–14.
11. *Богуш Л.Г.* Соціальний капітал і соціогуманітарний простір: методологія визначення, взаємозв'язки, вектори розвитку / Л.Г. Богуш // *Економіка та держава.* – 2010. – № 4. – С. 15–20.
12. *Богуш Л.Г.* Якість життя в параметрах та індикаторах соціальних процесів / Л.Г. Богуш // *Економіка та держава.* – 2013. – № 11. – С. 59–63.
13. *Богуш Л.Г.* Регулювання соціальної нерівності як фактор стимулювання суспільно-економічного розвитку регіонів України / Л.Г. Богуш // *Інвестиції: практика та досвід.* – 2012. – № 24. – С. 18–23.

REFERENCES

1. *Jel'janov A.Ja.* Gosudarstvo i razvitie [State and development]. *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya* – World Economy and International Affairs, 2003, no. 1, pp. 3-14 [in Russian].
2. *Ziatkovs'kyj I.V.* Finansove zabezpechennia biudzhethnykh ustanov v umovakh reorhanizatsii sfery vyrobnytstva suspil'nykh blah [Financial support of budgetary institutions in terms of restructuring the production of public goods]. *Finansy Ukrainy* – Finances of Ukraine, 2006, no. 1, pp. 13-23 [in Ukrainian]
3. *Martynov A.* Kak ocenit' itogi transformacii social'nogo makrosa? [How to evaluate the results of the macro social transformation?]. *Obshhestvo i jekonomika* – Society and Economy, 2009, no. 2, pp. 42-58 [in Russian].
4. *Libanova E.M., Palij O.M.* Rynok pratsi ta sotsial'nyj zachyst [Labour market and social protection]. Kyiv: Osnovy, 2004, 491 p. [in Ukrainian].
5. *Mekhedova T.M.* Liuds'kyj kapital: kontseptsii, napriamky rozvytku [Human capital: Concept, directions of development]. Retrieved November 28, 2013, from http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=11380 [in Ukrainian].
6. *Radionova I.* Ekonomichne zrostannia z uchastiu liuds'koho kapitalu [Economic growth involving human capital]. *Ekonomika Ukrainy* – Economy of Ukraine, 2009, no. 1, pp. 19-30 [in Ukrainian].
7. *Hrazhevs'ka N.* Zabezpechennia konkurentospromozhnosti natsional'noi ekonomiky v hlobal'nomu postindustrial'nomu vymiri [Ensuring the competitiveness of the national economy in the post-in-

- dustrial global dimension]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2008, no. 9, pp. 54-63 [in Ukrainian].
8. *Popova V.* Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy: dzherela formuvannia ta sotsial'ni naslidky [The competitiveness of Ukraine's economy: sources of formation and social consequences]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2008, no. 8, pp. 4-13 [in Ukrainian]
 9. *Tarnavs'ka N.* Novitni proiavy konkurentсии v suspil'stvi, iake bazuiet'sia na znanniakh [The latest manifestation of competition in a society that is based on knowledge]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2008, no. 2, pp. 4-16 [in Ukrainian].
 10. *Rimashevskaja N.M.* Formirovanie kachestva trudovykh resursov Rossii [Formation of quality of labor resources of Russia]. *Narodonaselenie – Population*, 2003, no. 2, pp. 6-14 [in Russian].
 11. *Bohush L.H.* Sotsial'nyj kapital i sotsiohumanitarnyj prostir: metodolohiia vyznachennia, vzaiemozv'iazky, vektory rozvytku [Social Capital and Socio-humanitarian space: methodology of definition, relationships, vectors of development]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 2010, no. 4, pp. 15-20 [in Ukrainian].
 12. *Bohush L.H.* Yakist' zhyttia v parametrah ta indyikatorakh sotsial'nykh protsesiv [Quality of life in parameters and indicators of social processes]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 2013, no. 11, pp. 59-63 [in Ukrainian].
 13. *Bohush L.H.* Rehuliuвання sotsial'noi nerivnosti iak faktor stymuliuвання suspil'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Regulation of social inequality as a factor of stimulation of socio-economic development of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience*, 2012, no. 24, pp. 18-23 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 06.12.2013

Л.Г. Богуш

канд. екон. наук, стар. научн. сотр., вед. науч. сотр., Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 03032, Київ, бульвар Т. Шевченка, 60
E-mail: bogush_lg@ukr.net

ВОСПРОИЗВОДСТВО СОЦИОГУМАНИТАРНОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ: УСЛОВИЯ, КРИТЕРИИ, ПРИОРИТЕТЫ

Глобализация организационно-экономических механизмов общественного производства и направленность на наукоемкую модернизацию его технико-технологической базы и структуры, выступая условиями обеспечения конкурентоспособности экономики на международной арене, актуализируют приоритет и конкретизируют требования к качеству воспроизводства и эффективности использования социогуманитарного потенциала Украины. Требования национальной безопасности в то же время усиливают значимость сохранения его социокультурной идентичности как залога консолидации социума и территориальных сообществ, стимулирования различных аспектов инновационной активности сегментов и субъектов социогуманитарного и экономического пространств, смягчения и предотвращения процессов депопуляции, а также выезда за границу рабочей силы.

Воспроизводство и реализация социогуманитарного потенциала (как совокупности продуктивных характеристик человеческого сообщества и социальных институтов, созданных с целью обеспечения его жизнедеятельности, формирования и реализации трудовых, культурно-духовных и интеллектуальных качеств субъектов социума) происходит в рамках взаимодействующих экономического и социогуманитарного пространств. Материальной основой становления и функционирования социогуманитарного пространства служат общественные институты, объекты, их разноцелевые инфраструктурные сети и системы, которые с целью удовлетворения материальных и нематериальных потребностей, обмена продуктами хозяйствования и общения, накопления, обмена и реализации знаний и опыта, популяризации творчества и верований создаются индивидами, коллективами, территориальными сообществами, прочими ассоциациями компактного проживания и ведения хозяйственной и культурно-религиозной деятельности. Функциональные сегменты социогуманитарного пространства формируют его территориальную

структуру и определяют соответствующие особенности воспроизводства социогуманитарного потенциала, существенно влияя на организацию, специализацию и возможности диверсификации региональных экономик, определяя потребности и приоритеты развития инфраструктурных сетей материально-бытового и социально-культурного обеспечения.

Ключевые слова: *социогуманитарный потенциал; социогуманитарное пространство; качество жизнедеятельности; государственные социальные гарантии и стандарты; социальные приоритеты.*

L.G. Bogush,

Ph.D. in Economics, Senior Researcher, Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 03032, Kyiv-32, bul. T. Shevchenko, 60

E-mail: bogush_lg@ukr.net

REPRODUCTION OF SOCIO-HUMANITARIAN POTENTIAL OF UKRAINE: THE CONDITIONS, CRITERIA, PRIORITIES

Globalization of organizational and economic mechanisms of public production and focus on science-intensive modernization of its technical and technological base and structure, performing conditions to ensure economic competitiveness on the international scene, actualize priority and elaborate requirements for the quality of reproduction and effectiveness of use of Ukrainian socio-humanitarian potential. Needs of national security, at the same time, reinforce the importance of the preservation of its social and cultural identity as a prerequisite for the consolidation of society and territorial communities, stimulation of various aspects of innovative activity of socio-humanitarian and economic space segments and subjects, mitigation and prevention of depopulation and departure abroad labor force.

Reproduction and realization of social and humanitarian potential (as an aggregate of productive characteristics of human society and social institutions, established in order to ensure its life activity, development and implementation of labor, cultural, intellectual qualities of society subjects) takes place within the interacting economic and socio-humanitarian space. The material basis for the establishment and functioning of the socio-humanitarian space is created within public institutions, objects, their different infrastructure networks and systems, that in order to satisfy the material and non-material needs, to exchange products of economic management and communication, to accumulate, exchange and implement of knowledge and experience, to popularize creativity and beliefs, are established by individuals, groups, territorial communities and other communities of compact settlement and performing economical, cultural, religious activities. Functional segments of socio-humanitarian space form its spatial structure and territorial characteristics of social and humanitarian potential reproduction, significantly influencing the organization, specialization and diversification capabilities of regional economies, identifying requirements and priorities for the development of consumer and socio-cultural infrastructure networks.

Key words: *social and humanitarian potential; socio-humanitarian space; quality of life; state social guarantees and standards; social priorities.*